
Anmeldelser

Psykologi, fænomenologi og psykoanalyse

Sigmund Freud: *Rottemanden. Bemærkninger om et tilfælde af tvangsneurose*. Hans Reitzels forlag, København 1991.

Thomas C. Nielsen: *Depression. Psykologiske og biologiske teorier*. Dansk Psykologisk forlag, København 1990.

Birgitte Diderichsen: *Hinsides forstanden. En psykologisk analyse af forfølgelsesvanviddet*, Aarhus Universitetsforlag, Århus 1990.

*

Efter Nietzsches sygdomsdiagnose af de asketiske idealer, efter Max Webers historiefilosofiske sammenknytninger af disse idealer med kapitalismens ånd, efter Lukács' bestemmelse af vanviddet som en adækvat reaktion på det modernes transcendentale hjemløshed sammen med forbrydelsen samt efter Foucaults kritiske kortlægning af disse reaktioners moderne historie som en institutions- og anstaltgørelseshistorie burde det ikke komme bag på nogen, hvis man bestemte det psykopatologiske register som det ekstreme udtryk for modernitetserfaringernes historie og betydning.

I dén forbindelse er det påfaldende, at psykoanalysen som den kritiske diskurs over sådanne erfaringer til det yderste gør brug af erkendelsesteoriens traditionelle begrebsparameter: subjekt-objekt, som man ellers ofte hører omtalt som utidssvarende. Dette tilsyneladende utidssvarende kendetegn har psykoanalysens diskurs til fælles med

fænomenologien fra Husserl over Heidegger til Sartre. Et forhold der er så meget mere påfaldende som netop disse to diskurser faktisk udgør dén (om)tale af 'det humane', som det 20. århundredes videnskabelige paradigmer endnu - omend modstræbende - må tåle.

Hvor nødtigt man ellers vil indrømme det, tyder dette på en erfaringshistorisk kontinuitet mellem dén epokale etos i nytidstænkningen fra renæssancen og frem, som subjekt-objekt figuren indvarsler, og så den lidt mere indsnørede problematik, der idéhistorisk kan knyttes til det emfatisk modernes epoke, og som "kun" omfatter idéhistorien fra midten af det 19. århundrede frem til og med i dag.

Ikke desto mindre havde Heidegger blik for en sådan konveks simultaneitet mellem det brede og det emfatisk modernitetsbegreb, da han i 1938 karakteriserede "Die Zeit des Weltbildes" parallelt med Walter Benjamins opdagelse af det tematiske slægtskab mellem barok og surrealisme, idet begge forfattere dermed introducerede en emfatisk moderne endelighedstematik. Uafhængigt af hinanden ganske vist, men bestemt ikke uafhængig af dén problematiske tid, de var fælles om.

I Freuds *Bemærkninger om et tilfælde af tvangsneurose* fra 1909, som netop er udgivet på Hans Reitzels forlag i dansk oversættelse og med indledning af eksperterne Ole Andkjær Olsen og Simo Køppe under titlen "Rottemanden", anfører Freud, at tvangen i rottemandens neurotiske forestillingsverden udgør "et forsøg på at kompensere for tvivlen og korrigere de utålelige

---

Anmeldelser

---

hæmmingstilstande, som tvivlen vidner om" (anførte udg., s. 78).

På s. 301 i nyudgaven af Erik Aalbæk Jensens roman fra 1964 om skæringen mellem dansk, kristen landsbyetos og så profaneret provinsmodernitet, "Perleporten", hedder det mod slutningen: "Man er en del af de andre, men hvor stor en del? Hvor langt ind går det? Et sted at se verden fra, men hvor findes det, når man selv er en del af verden? Man har stræbt efter det solide og svedt koldsved ved tanken om at gå fra forstanden ... Friheden til ikke at lægge mere i tingene, end der er. Det lyder som noget, man bare gør. Det lyder som det letteste, men det er det sværeste af alting".

Vanskeligheden ved ikke at lægge mere i "tingene" - den moderniserede, urbaniserede og profanerede dagligtivværelse - "end der er", er gennemgående tema i Birgitte Diderichsens bog om forfølgelsesvanvid *Hin-sides forstanden. En psykologisk analyse af forfølgelsesvanviddet* og Freuds optegnelser og bemærkninger om "Rottemanden", ligesom det spiller en væsentlig rolle i de psykodynamiske afsnit af Thomas C. Nielsens bog om *Depression. Psykologiske og biologiske teorier*.

Når både det tvangsneurotiske, det paranoide og det depressive ikke kan lade være med at lægge mere ind i "tingene, end der er", har det med de fænomener at gøre, som sammenfattes i begrebet: skyld eller skyldighed, der igen står centralt, når det gælder at begrebsliggørelse, hvad der går for sig mellem hin enkelte og den anden i moderne samfund, hvor markedsøkonomi spiller en afgørende rolle for reguleringen af forhold

mellem samfundsindividerne.

Sådan et samfund med markedsøkonomi er et moderne samfund, og moderniteten består i dén anonymitet, som markedskræfterne søger at organisere forholdet mellem mennesker igennem. Anonymiteten, den abstrakte ligegyldighed, men samtidig behårde og naturlovsagtige objektivitet, hvorved denne regulation søges sat igennem, støder naturligvis frontalt sammen med det aldeles specifikke sensorium, som hin enkelte ikke kan lade være at tillægge udslagsgivende betydning, når han eller hun skal vælge og bringe sig i karakter overfor de andre, medmenneskene.

I og af dét dilemma opstår skylden og tendensen til at lægge mere i "tingene, end der er". Det specifikke sensorium har den enkelte fra familiebaggrunden og sin placering heri i barndommen, og når dén specificitet i puberteten siden tvinges sammen med anonymiteten, der rundes af de markedsøkonomiske love, bliver forholdet til den anden/de andre en skyldsproblematik. I den andens/de andres blik udfordres min hidtidige identitet - alt det jeg var indtil jeg mødte bemeldte blik - og der gøres krav på en situativ gentagelse af eller revision af identiteten alias den hidtil funktionelle selvfortolkning.

I dén forstand er min tilværelse, som ikke godt kan adskilles fra min tilværelsesforståelse eller - med Schopenhauers ord - min tilværelsesforestilling, bestandigt sat på spil, så længe jeg lever. Og forståelsen er ideal, dvs. benyttende sig af ideer og forestillinger, der som sådanne nødvendigvis må befinde sig i et problematisk eller i

---

Anmeldelser

---

hvert fald ikke direkte afledt forhold til virkeligheden, som ikke er ideal, men sig forandrende og fluktuerende.

Bemestringen af denne diskrepans mellem det nødvendigt ideale og forestillingsmæssige, som den enkelte har sin eksistens i, og så virkelighedens fluktuationer afgør, om man er normal eller syg. Med Freud er det til at undre sig over, at bemestringen for det meste lykkes, og at de fleste derfor er normale. Og denne undren aktualiseres på næsten skræmmende måde ved læsningen af Diderichsen og Nielsen samt ved læsningen af Freud himself i analysen af "Rottemanden".

I Sartres analyse af "Det imaginære liv" i "L'imaginaire" fra 1938, som uden tvivl har dybdepræget Lacan, kendetegnes imaginationen ved dét optiske bedrag, at man kan se den begærede genstand fra alle sider på én gang, som når klassisk ægyptisk kunst maler silhouetter med to øjne. Bedraget er en trækken genstandsforestillingen ud af genstandens altid faktiske befinden sig i situation, dvs. altid at være situativt "skåret til", hvilket ikke er meget forskelligt fra, hvad man med metafysikkens vokabular kunne kalde: endelig.

Med placeringen af denne imaginære kraft i hjertet af selve identitetsdannelsen gør Lacan fra spejlstadieteksten og frem det klart, at sådan abstrakt imagination hører til selve sprogdannelseskompetencen, altså som en betingelse for at kunne lave (almen)begreber. Svulmer imidlertid imaginationen op, bliver den et problem, fordi den som det forkælede, depressive barn fra sengen bilder sig ind at kunne bemestre

virkeligheden ved vilkårlige ordrer til den allestedsnærværende, imaginære moder.

Eksemplet med barnet i sengen er Sartres fra det omtalte kapitel om "Det imaginære liv", og man forstår, at dette studium i imagination fra Sartres hånd er forfattet samtidigt med "Kvalme"'s fænomenologiske, melankolibeskrivelse. Hos Thomas C. Nielsen forklares dette melankoliens optiske bedrag som et resultat af "indlært hjælpeløshed", dvs. som en forsømt træning i at bemestre virkelighedens praktiske situationer - en beskrivelse som kun kan bekræftes af Sartres biografi. På dette punkt, med det prekære forhold til den altid situativt endelige virkelighed, har Sartre lignet Kierkegaard, der jo også har drevet det vidt med analysen af "Melancholie" og "Tungsind".

Imaginationskraften kan drive det så vidt, at den - med Sartres term - bliver til irrealisering, og irrealiseringen kan i den kraftige melankoli blive til pådømt og ufrivillig venden virkeligheden ryggen.

Men også på andre måder end den depressive kan virkeligheden fortabe sig i forestillingerne om den. Birgitte Diderichsens bog "Hinsides forstanden" beskriver den forfølgelsesvanvittige vrangforestillings verden og kommer i den forbindelse ind på ikke blot de psykodynamiske baggrunde for udvikling af paranoia, men som psykolog leverer Diderichsen også kognitionspsykologiske aspekter. I det hele taget forekommer det inspirerende med såvel de kognitionspsykologiske som - for Niensens bog - også de indlæringsteoretiske sider af beskadigelserne, for har man vænnet sig udelukkende til freudske forklaringsmodeller

---

Anmeldelser

---

og psykodynamikken, hvilket mange humanistiske forskere udi psykoanalysen har gjort, er det oplysende med de psykologiske deskriptive beskrivelser, som både Diderichsen og Nielsen tilføjer til det psykodynamiske. For Nielsen kan man yderligere supplere depressionsanalysen med det genetiske og biologisk teorier.

På den anden side kan man så herefter vende tilbage til f.eks. Freuds "Rottemanden" for at se, hvor vidt og hvor sofistikeret en psykodynamisk tilgang kan være. Alligevel er det en paradoksalt befriende fornemmelse for en humanist at få psykodynamikken suppleret med alt det andet, som også hører med til psykopatologien og patogenen: kognitionen, biologien, indlæringen og socialpsykologien, og det kan man få ved at konsultere Diderichsens og Nielsens psykologiske studier.

De være derfor hermed anbefalet.

Hans Jørgen Thomsen